

BİLGİSAYAR ÇAĞINDA ÖZEL YAŞAMIN KORUNMASI

Av. Güney DİNÇ (*)

1 — YALNIZ KALMA HAKKI

Çağımızda gelişme ve bunalım birlikte anılmaya başlandı. Başkaldıran ekonomi, güçsüzleri acımasızca ezip geçiyor. Bu akışa ayak uydurabilmek için, kişiyi soluksuz kılan bir yarışma sürüp gidiyor. Konut, beslenme, sağlık, giyim gibi zorunlu gereksinimler bile, olağan çabalarla karşılanmıyor. Yaşam kavgasının çekip aldığı her ödün, kişilikleri törpüleyip insanı küçültüyor. Töreler göçüyor, yasalar aşınıyor. Böyle bir yapı kendiliğinden ayakta duramayınca, baskılar, yasaklar birbirini kovalıyor. İşçisi, köylüsü, basını susturan ülkede, seçkinliğin de anlamı kalmıyor. Korku ve utanç boyverdiği ortamlarda ekin yozlaşıyor. Elyordamıyla giden günöbirlik yaşam, anlamsız bir gülmeceye dönüşüyor.

Yaşamak, bir güzelliği yakalamaktır. Coşkuyu, arayışı canlı tutmaktır. Tekdüzeliğe başkaldırmak için, insan coşmalı, bir yerlerden fıskırmalıdır. Duyarsızlığa çarpıp dağılan umutlarının yeşereceği özgür ortamlar kurmalıdır. Kentin gürültüsü örtölünce, ses güzeldir, doğa çizgide özgünleşir, hele bir kitabın yapraklarında dolaşmak, tadına doyumaz tutkudur. Makine başında ezilen kişi, türkülerde yiğit, dizgelerde özgürdür. Akşam çayını yudumlarırken köşesinde, bir günlük buyruklarıyla, yeryüzünden tüm kötülükleri kovanlar vardır. Kimi çocuklaşır yalnızlığında, kimi ilkelikte dağıtır özlemlerini. Bir başkası için, bunların tümü saçmalaktır.

İnsanlar, duygu ve düşünceleriyle bezedikleri küçük dünyalarında özgürce yaşamak isterler. Toplumsal baskıların, ekonomik kaynaklı ödünlere yıprattığı kişiliklerini, doğa sevgisinden kitap tutkusuna uzanan ilgilerle onarma yollarını ararlar. Günümüzün kar-

(*) İzmir Barosu Avukatlarından

maşık dokusu içinde yorgun düşen bireylerin kendileriyle bütünleştikleri tek sığınakları, özel yaşamlarıdır.

Özel yaşam, bir iç sorgulamadır. Kişinin kendisinin hesaplaşmasıdır. Orada da her şey aydınlık değildir. Günışığına dayanamayacak anılar, görüntüyü gölgeleyen beklentiler vardır. Belki de utkunun temelinde hoyratlık, mutluluğun kaynağında bencillik yatıyor. Yumağı çözünce, unutulmak istenen, anlamsız kavgalar, acı veren olaylar ve başkalarınca bilinmemesi gereken daha nice gizler, dökülüp saçılır ortalığa. İnsan bu, düşe kalka gidiyor işte. Yaralarını örtüp yazgısını sürüyor. Arada bir kendisini yenileyip yanlışlarından arınmaya çalışıyor. Bunları sergileyip, kişilikleri yıpratmanın yararı yoktur.

Hukuk, ötedenberi, özel yaşamın korunmasına ilgi göstermiştir. Uluslararası sözleşmelerde, anayasalarda, yasalarda, özel yaşamı bütünleyen aile ve konut dokunulmazlığı, kişinin adı, onuru ve yazışmaları, her türlü hukuk dışı karışmaların önlenmesi amacıyla, yasal güvence altında tutulması gereken değerler olarak benimsenmiştir. Özel yaşamın korunması için, devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına, kişilere, izlenen amaç doğrultusunda sorumluluklar yüklenmiştir. Görev nedeniyle edinilen bilgilerin açıklanması, ya büsbütün yasaklanmış, ya da, kamu güvenliği, yargısal soruşturmanın gereği gibi zorunlu nedenlerle sınırlı tutulmuştur.

Özel yaşamdan ne anlaşılır?

Hukuk öğretisi, bireyin yaşantısını üç bölümde incelemektedir. Ortak yaşam, özel yaşam ve gizli yaşam. Ortak yaşam, kişinin toplum içindeki yerini, görünen etkinliklerini, başkalarıyla olan genel ilişkilerini kapsar. Tüm topluma açık olan bu alanda, gizlilik söz konusu değildir. Özel yaşam ise, kişinin kendi özvarlığı ile bütünleşmesi için, dış etkilerden olabildiğince uzak tutulması gereken ortamdır. Bir başka deyişle, özel yaşam, bireylerin yalnız yakınlarının öğrenebileceği ve başkalarınca bilinmesi istenmeyen yaşam çevresidir. Ekonomik koşullar, aile ilişkileri, geçim sorunları, iş ve uğraş alanındaki çalkantılar, bu tanıma girmektedir.

İnsanların, bir de gizli yaşamları vardır. Bu alan, başkalarını hiç bir biçimde ilgilendirmemektedir. Açıklanmayan düşünce ve inançların, duygusal bağlantılar, sağlık sorunları, özel anılar gibi kişilik birikimleri, dışa yansıtılmayan sırlardır. Kişinin «yalnız kal-

ma hakkı» olarak da anılan gizli yaşamının, her çeşit el atmanın dışında tutulması gerekir (1).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'nin 12. maddesinde özel yaşamın korunması, ayrıntılara inmeyen bir bütünlük içinde değerlendirilmiştir :

«Kimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna, yazışmalarına keyfi olarak karışılmaz, onuruna ve adına saldırılamaz. Herkesin bu tür karışma ve saldırılara karşı yasa ile korunma hakkı vardır.» (2).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi aynı ilkeyi benimsemekle birlikte, 2. bentte oldukça geniş sınırlamalara yer vermiştir :

«Her kişi, özel yaşamına, aile yaşamına, konutuna ve yazışmalarına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

Bu hakkın kullanılmasına, kamu organları, demokratik bir toplumda, ancak, ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik gencisi, kamu düzeninin korunması, suçların önlenmesi, sağlığın, ah-lâkın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için zorunlu ölçüde ve yasa ile öngörülmüş olması koşulu ile karışabilir.» (3).

Görüldüğü gibi A.İ.H.S., toplumsal yararların korunması amacıyla ulusal yasalara geniş bir düzenleme alanı bırakmıştır. Tek tek ele alındığında özel yaşamı kamu denetimine bağlayan kurallar, aşırılığa kaçılmaması ve amaç dışı kullanılmaması koşuluyla, bireysel özgürlüklerle toplumsal çıkarların dengelenmesini öngörmektedir. Burada özen gösterilecek konu, kişi hak ve özgürlüklerinin, kamu yararı adına da olsa, demokratik ilkelerle bağdaşmayacak ölçülerde kısıtlanmasını önlemektir. A.İ.H.S.'nin uygulandığı Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin büyük çoğunluğunda, insan varlığının saygınlığı, hukuksal açıdan tartışma götürmeyen bir kavramdır. Bu nedenle, Sözleşme'nin açık bıraktığı kapılar, aşılamayacak sorunlar yaratmamıştır. Uluslararası etkileşimle yenilenen Avrupa hukuku,

(1) Süheyl DONAY, Meslek Sırrının Açıklanması Suçu, İ.Ü. Yayınları : 2378, İst., 1978, s. 20 - 22

(2) 6 Nisan 1949 gün ve 3/9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., s. 7217, 27.5.1949

(3) Muzaffer SENCER, İnsan Hakları, Ana Kuruluşlar ve Belgeler, T.O.D.A.İ.E. yayını, Ank. 1986, s.86

güncel gelişmeler doğrultusunda, özgürlüklere çağdaş boyutlar katan canlı bir akış içindedir (4).

Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nin 23 Ocak 1970 günlük toplantısında alınan 428 sayılı ilke kararı ile, özel yaşam güvencesinin kapsamı genişletilmiştir. Kararda, «... özel yaşama saygı gösterilmesini istemek hakkı, temelde, özel yaşamın dıştan gelen en küçük bir etki altında bırakılmamasını içerir. Özel yaşam güvencesi, kişinin kendi özgür çevresini, aile ilişkilerini, tinsel ve özdeksel bütünlüğünü, onurunu ve adını yaralayan açıklamaların yapılmasını, özel fotoğraflarının ve gizli yazışmalarının yayınlanmasını, güvene dayanarak herhangi birine verdiği bilgilerin dışa vurulmasını önlemeyi amaçlar.» denilmiştir. Böylece, «meslek sırrı» kavramı da özel yaşam güvencesine katılmıştır.

Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde benimsenen uluslararası düzeydeki bir başka belge de, «Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi»dir. Sözleşme'nin 17. maddesinde şöyle denilmektedir :

«1 — Hiçkimsenin özel yaşamına, ailesine, konutuna, haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak dokunulamaz, adına ve onuruna yasadışı saldırıda bulunulamaz.

2 — Herkes, bu tür karışma ve saldırılara karşı, yasa tarafından korunma hakkına sahiptir.» (5).

Türkiye'de özel yaşamı koruyan düzenlemeler, ikili bir yaklaşımın ürünüdür. Anayasa'nın 20. maddesi «Özel hayatın gizliliği», 21. maddesi «Konut dokunulmazlığı», 22. maddesi «Haberleşme hürriyeti» başlıklarını taşımakta, bu hakları tanımlamaktadır. Ancak, «... kanunun açıkça gösterdiği hallerde usulüne göre verilmiş hâkim kararı ile... ve...gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili kılınan merciin emri ile...» bu güvenceler kaldırılabilir. Yasaya dayanarak yargıç kararıyla alınacak önlemlere karşı söylenecek fazla bir söz yoktur. Yürütmenin en alt birimlerine bırakılan denetimsiz yetkilerin temel hak ve özgürlükleri yokeden uygulamalara kaynaklık ettiği bilinen bir gerçektir.

(4) İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya İlişkin Sözleşme 10 Mart 1954 gün ve 6366 sayılı yasa ile onaylanmıştır. R.G. 13.3.1954 gün ve 8662 sayılı.

(5) Muzaffer SENCER, İnsan Hakları, Ana Kuruluşlar ve Belgeler TODAİE Yayını, Ank. 1986, s. 86

Türk Ceza Yasası'nın, «Sırrın Masuniyeti Aleyhine Cürümler» başlığını taşıyan 195 - 200. maddelerinde özel yaşamla ilgili bilgilerin dışa vurulması yasaklanmıştır. Bu maddelerde özel mektup ve telgrafların başkalarına açılıp okunması, gönderenin izni olmadan yayınlanması, telefon konuşmalarının dinlenmesi, iletişim özgürlüğünün engellenmesi, yaptırım gerektiren suçlar olarak tanımlanmıştır. Yasanın koyduğu yasaklar, posta hizmetlerinde çalışanları, kamu görevlilerini ve özel kişileri kapsamaktadır. T.C.Y.'nin 198. maddesine göre, kamusal yetki ve görevler ya da meslek ve sanat nedeniyle edinilen gizli bilgilerin dışa vurulması, «meslek sırrının açıklanması» suçunu oluşturmaktadır. Bankalarda, vergi dairelerinde, gezi acentelerinde, noterliklerde çalışanların, avukatların, hekimlerin, eczacıların uğraşları sırasında öğrendikleri kişisel bilgileri başkalarına açıklamaları, bu konuları düzenleyen özel yasalarla önlenmiştir (6). Basın Yasası'nın 33. maddesi, cinsel suçlara konu olan kişilerin, açık kimlik ve resimleriyle sergilenmesini yasaklamıştır. Böylece suç kurbanlarının basın yoluyla kamuoyuna tanıtılıp küçük düşürülmelerinin önlenmesi amaçlanmıştır. Özel yaşama, kişilik haklarına yönelen saldırılar Yurtdaşlık Yasası'nın 24., Borçlar Yasası'nın 49. maddelerine göre, giderim yükümlülüğü taşıyan haksız eylemlerdir. Çeşitli yasalara serpiştirilen bu tür kurallar, çok yönlü bir varlık olan insanın korunmasını amaçlamaktadır.

2 — İNSANIN SAYDAMLAŞMASI

Özel yaşamın korunması, temelde, öznel değerlere el atılmaması ilkesinden kaynaklanmaktadır. Oysa günümüzün ekonomik bağlantıları, belli bir «sağlamlık» olgusunun araştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bankalar, sözleşmelerine koydukları hukuksal güvencelerin yanısıra, borç verecekleri kişilerin gelecekteki ödeme gücünü saptamak amacıyla araştırmalar yapmaktadır. Taksitli satışlarda alışverişin boyutlarına göre, alıcının ekonomik varlığı, başka borçları olup olmadığı, önceki edimlerini nasıl yerine getirdiği gözden geçirilmektedir. Kamu kurumlarında ve bir kısım özel kuruluşlarda çalışmak üzere başvuranlar hakkında, ailenin öteki kişilerine kadar uzanan ayrıntılı incelemeler yapılmaktadır. Bazı işveren örgütlerinin «sakıncalı» işçi listeleri derleyerek bağlı kuruluşlara dağıttığı, uzun süre çalışacak kapı bulamayanların çok sık yineledikleri yakınmalardır.

(6) Ayrıntılı bilgi için Süheyl DONAY, agy.

Kimsenin parasını sokağa dökmesi, kendisine zarar getireceğini bildiği kişiler iş vermesi beklenemez. Ne var ki, yüzeysel iznelimlere dayanan bu tür bilgi birikimleri, özel yaşamdaki onursal değerlerin korunması ile sınırlı kalan hukuksal düzenlemelerin boyutlarını aşmıştır. Kişinin toplumdaki yeri, ekonomik geleceği, mesleki gelişmesi, kendi dışında oluşan bilgi toplama odaklarının denetimine girmektedir. Kısaca «fişleme» adıyla anılan işlemler dizisi iki kanaldan yürütülmektedir. Bunlardan birincisi ve en yaygın olanı, çeşitli alanlarda değerlendirilmek üzere kamu organlarıca düzenlenen belgelerdir. Devletin en büyük işveren olma niteliğini koruduğu ülkemizde, kamu birimlerinde çalışmak isteyenler yönünden bu fişlerin büyük etkileri olmaktadır. Devlette biriken kişisel bilgilerin istem üzerine özel kuruluşlara iletilmesi, kamusal fişlerin etkinliğini daha arttırmaktadır.

İkinci kaynak, bilgisayarların devreye girmesiyle yaygınlaşan, özel bilgi işlem odaklarıdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde özel kuruluşlarca yürütülen fişleme, ekonomik alandaki tekelleşmenin ürünü olarak doğmuştur. Üretim ve tüketimin belli ellerde toplanması, devleşen örgütlerin iç denetimlerini sağlamak amacıyla yaygın bilgisayar ağları kurulmasını gerektirmiştir. Sunum ve istem koşullarını araştırmak amacıyla yapılan kamuoyu yoklamalarında kişisel sorularada yer verilmesi, bu kuruluşları kendiliğinden birer bilgi bankası durumuna getirmiştir. Çek ve kredi kartı uygulayan finans örgütleri, hesap açtıkları kişilerin tüm malvarlıklarını bildikleri gibi, ödedikleri faturalar nedeniyle onların harcamalarını da günü gününe izlemektedirler. Okudukları dergiler, nereden giyindikleri, çocukların okulları, üye oldukları dernek ve ortaklıklar, vergileri, yakıt tüketimleri, sevdikleri içki ya da çayın türü, yolculukları, kullandıkları ilaçlar, avcılık, antika eşya, pul toplama gibi özel ilgileri, bilgisayarların disklerine işlenmektedir. Hukuk, sağlık ve yaşam sigortaları yoluyla, kişilerin yargılandıkları davalar, geçmişte aldıkları cezalar, kamusal yükümlülükleri, hangi ameliyatları geçirdikleri, dişlerindeki ve iç organlarındaki eksikler, yakalandıkları hastalıklar, borçları, mirasçıları, bağış ve vasiyetleri fişlenmektedir. Bilgi bankalarının kendi aralarında iletişim içinde oldukları gözetilirse, bir düğmeye dokunulduğunda, kişinin özgeçmişiyile birlikte, geleceğini değerlendirmeye yetecek tüm bulgular göstergelere yansiyacaktır. Bu koşullarda özel yaşamın gizliliğinden söz etmek olanaksızdır. Oturdukları apartmandaki komşularını bile yeterince tanımayan insanlar, tekel-

leşen kapitalist birimler karşısında, içi-dışı görülen, geçirgen varlıklar durumuna gelmişlerdir. «Artık anlaşılıyor ki, kişilik özellikleri, bir topluluğun, bir zekânın ve yapay bir belleğin sınırında, noktalar-dan oluşan bir simge durumuna gelecektir. Toplumun elektronikleşmesi, güvenilmez sınırlar çizmeyi deniyor. Her yandan baskıya uğrayan, geriye çekilmiş, bireysel bir özne ortaya koyuyor. Şebekelere, ağlara ve gizli güçlere dayalı yeni kimlikler üretiyor. İnsan topluluklarına yapay mantıklar yamıyor.» Elektronikleşme, ortalığı kasıp kavuran salgın hastalığın, su yüzüne çıkan felâketin, modern biçimi olarak anılıyor. Endüstri devrimini geride bırakan elektronikleşme, yanlış üretim biçimlerini, geleneksel yerleşimi, toplumsal örgütlenmeyi tersine çevirmekle kalmayacak, daha da ileri giderek, yapay zekâ karşısında insanın konumunu yeniden tartışmaya açacaktır (7).

Yakın gelecekte ülkemizde de, insanların yazgısının, çağdaş tekniğin iletişim yumaklarını dokuyan bilgisayarların denetimine geçtiğini görürsek, buna hiç şaşmamak gerekecektir. Bilişim aygıtlarına depolanan bilgiler insan ürünü olacağına göre, geleceğin yenik düşmüş, asık yüzlü kişilerin sorumluluğunu, çok yönlü işlevler üstlenen bu görkemli oyuncaklara yükleyemeyiz. Ölçütleri bilinmeyen öznel değerlendirmelerin yanlış payı büyüktür. Bilgi akış zincirinde doğabilecek yanlışlar, unutmayı beceremeyen yapay belleklere birer Tanrı buyruğu gibi yerleşecektir. Yol yöntem belirlenmeyince, dev kuruluşlar karşısında küçülüp giden insanlar, yaşamlarını tutsaklığa dönüştürecek yanlışları devrelerden söküp çıkaramayacaklardır. Daha önemlisi, depolanan bilgiler doğru bile olsa, kullanım amacı, değerlendirme ve iletişim yöntemleri, özel yaşamın dokunulmazlığını koruyan yeni güvencelere bağlanmadıkça, toplum yaşamı, mekanik bir döngü içine düşmekten kurtarılamayacaktır.

Soruna, yasal dayanağı ile birlikte nesnel ölçütler getirilmesi gerekiyor. Türkiye’de de kısa sürede yaygınlaşması beklenen özel bilgi odakları, alınacak önemlerle kamu denetimine bağlanmalıdır. Konu, ya, «bankalar dilediğine kredi verir, pazarlama örgütleri güvendiğine mal satar, işverenler gözüne kestirdiğini işe alır..» gibi bireysel değerlendirmelerle yaklaşılamaz. Günümüzde, üretim de, tüketim de, toplumsal niteliği ağır basan olaylardır. Denetimsiz birimlerde derlene-

---

(7) Yves STOURDZE, İletişim Sistemlerinde İnsan Operatörünün Konumu, İletişim ve Toplum Sorunları, UNESCO - Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ank. 1983, s. 34 - 36

cek yanlış bilgiler, tüketiciyi olduğu kadar, üreticiyi de yanıltacaktır. Hukuk, gelişen teknolojiyi insanların mutluluğu doğrultusunda yönlendirmek için, şimdiden gerekli önlemleri almalıdır.

3 — BİLİŞİM VE HUKUK

Uygular aracılığıyla iletişim ve çok uluslu şirketlerin başı çektiği ekonomik bağlantılar nedeniyle ulusal sınırlar, artık insanlara yetmez oldu. A.B.D.'de ve Batı Avrupa ülkelerinde, hukukçularla bilişimciler arasında çetin bir ilke savaşımı veriliyor. Bizim uzaktan bile izleyemediğimiz bu kavgada, teknoloji hukuku zorluyor. Bilişimciler, bilgi toplama ve dağıtım olanaklarını genişletmek için, özel yaşamı koruyan ulusal ve uluslararası yasaları yumuşatmaya çalışıyor. Bu tartışmanın gerçek yanları, özel ve kamusal tekeller ile onların karşısında özgürlüklerini korumak için direnen halktır. 23 Haziran 1981 günü Mexica Sity'de yapılan uluslararası toplantı sonuncunda yayınlanan ünlü «Bilişim, Gelişme ve Barış Bildirgesi»nde, şu tümcelere yer verilmiştir :

«İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ve uluslararası sözleşmelerde tanındığı biçimiyle bilgi edinme hakkı, teknikbilimsel evrim nedeniyle, nitelik ve nicelik bakımından, bunların benimsendiği dönemde geçerli olandan değişik bir görünüm kazanmıştır. «Bilgi edinme hakkı» kavramını, bilişim ile sağlanan değişikliklerin ışığında yeniden yorumlamak gerekir.»

Hiç kuşku yok ki, uluslararası düzeyde önerilen «yeni yorum»a, tüm insanlar adına değil, bilişim aygıtlarını üretilenler için gereksinim duyulmuştur. Bildirge'de, «... insanların koşullarını iyileştirmek için görülmemiş fırsatlar yaratan, ama bununla birlikte denetlenmesi gereken olumsuz eğilimler içeren...» yeni olguyu değerlendirirken, bilişimciler de, geleceğe yönelik kuşkularını açıklamaktan çekinmiyorlar (8).

Konuya, özel yaşamın korunması ilkesinden yaklaşan, aralarında Hollanda, Avusturya, Fransa, İspanya ve İsviçre'nin de bulunduğu Batı Avrupa ülkeleri, yasalarını yenileyerek kişisel özgürlükleri kamusal güvencelerle pekiştirmektedir. Avrupa Konseyi üyeleri, topluluğun benimsediği «Kişilerin Yürütmeye Karşı Korunması» kuralı doğrultusunda yeni düzenlemeler yapmaktadır. Devleti insana

(8) Bilişim Dergisi, 1982

yabancılaştıran engeller kaldırılarak, kamu yönetiminde açıklığa geçilmektedir. Yeni girişimlerin en önemli özelliklerinden birisi, dilekçe hakkının genişletilmesi yoluyla, yurtdaşların devletten bilgi istemeye yetkili kılınmalarıdır. Böylece insanları saydamlaştırmak yerine, devletin, herkes için genel bilgi bankası durumuna getirilmesi yeğlenmektedir. Bu süreç içinde, yurtdaşlar, devletten, kendileriyle ilgili bilgileri de isteyebilmektedir.

Hollanda'da 9 Kasım 1978'de yürürlüğe giren «Yürütmenin Saydamlığı» yasasına göre, kişiler, merkez, bölgesel ve yerel yönetimlerden her çeşit bilgiyi istemeye yetkili kılınmışlardır. Devlet ve kamu kuruluşları, istenen bilgileri geciktirmeden ve anlaşılabilir bir dilde, kişilere ileteceklerdir. Böylece devlet elindeki bilgi işlem olanakları, yurtdaşların hizmetine sunulmaktadır. Bilgilendirme yükümlülüğü yönetsel organın kendi konuları ile sınırlandırılmamış, kamu danışmanlarının genel politik önerilerini de kapsayan genişlikte tutulmuştur. Kamu güvenliği, başkalarının özel yaşamlarının korunması, meslek sırrının açıklanmaması gibi nedenlerle, bilgi verme yükümlülüğü yumuşatılmakta veya büsbütün kaldırılabilir.

Fransa'da 1 Ocak 1980'de yürürlüğe giren «Bilgisayar - Yönetmelikler ve Özgürlüklere İlişkin Yasa», yirminci yüzyılın «Habeas Corpus»u olarak nitelenmektedir. Yasa'nın amacı ve temel ilkeleri şöyle açıklanmaktadır :

«Bilgisayar, yurtdaşların emrinde, gelişmesinde, uluslararası yardımlaşma çerçevesinde olmalıdır. Kişi bütünlüğüne, kişi haklarına, özel yaşama, kişi özgürlüklerine ve kamu özgürlüklerine zarar getirmemelidir.»

Yasa, bireylere fişlenip fişlenmediklerini araştırma, fişlenirlerse kendileri ile ilgili bilgiler öğrenme ve varsa yanlışları düzeltme olanağını açık tutuyor. «Unutulma hakkı»nın süresini ve kapsamını belirliyor. Ayrıca ülke düzeyindeki denetimi sağlamak amacıyla «Bilgisayar ve Özgürlükler Ulusal Komisyonu» adı altında yeni bir organ getiriyor (9).

Bu konudaki son gelişmelerden birisi, Avrupa Konseyi Danışma Meclisi'nin 37. dönem çalışmalarında 4 Temmuz 1985 günlü toplantıda saptanan önerilerdir. (1985/1012) sayılı Kurul kararında,

---

(9) Ahmet ÇALIK, Batı Avrupa Ülkelerinde Yeni Yasalar. E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 1981, İzm. s. 322

«meslek sırrı» kavramının kapsamını genişleten yeni ilkeler belirlenmiştir. Teknik gelişmeler nedeniyle yaygınlaşan bilgi işlem odaklarında derlenen denetimsiz birikimlerin özel yaşama saygı ilkesiyle birlikte, temel hak ve özgürlükler yönünden getirdiği sakıncalara değinilmiş, Avrupa ülkelerinin bu konudaki yasalarını yeniden gözden geçirerek, birbirleriyle uyumlu düzenlemeler yapmaları istenmiştir. Kararda, «... Teknik ilerlemeler, bilimsel gelişmeler insanlığın yol almasına ve gönencine katkıda bulunmaktadır. Ancak bu süreç, özel yaşama saygı gibi temel hakları da tehlikeye sokmaktadır. Meslek sırrının korunması, özel yaşama saygı hakkının temelini oluşturur. Bilgi bankalarının kurulması ve bu işlerle uğraşanların yeni bürokratik kadrolar oluşturmaları, meslek sırrının korunmasıyla çatışan bir duruma gelmiştir. Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin bu konuları düzenleyen yasaları çok çeşitlilik göstermektedir.» denilmiştir. «Teknik ilerlemeler, uluslararası bütünleşme, serbest ve hızlı dolaşım..» nedeniyle, çeşitli ulusların kişileri arasındaki iletişim akışı gözetilerek, Avrupa Konsey üyelerinin, özel yaşamın korunması için, yasalarında tekdüzeliğe yönelmeleri önerilmiştir. İlk adım olarak, bilgi işlem odaklarında çalışanların, bu görevleri nedeniyle edindikleri bilgilerin «meslek sırrı» kapsamına girdiği kararlaştırılmıştır (10).

Türkiye de, fişleme konusundaki uluslararası gelişmelere ilgi göstermeli, çağdaş teknolojik bulguların temel hukuk ilkelerini zorlamasına olanak vermemelidir. Teknikbilimsel ilerlemelerin dışında kalmak nasıl sağlıklı bir çözüm değilse, ülkemizde sessizce kurulmaya başlayan bu yeni aygıtların toplumsal sonuçlarını gözardı etmek, o denli sakıncalıdır.

---

(10) Activities Of The Council Of Europe - In The Field Of Human Rights In 1985, Strasbourg 1986